

Hestebli­ng i vikingetiden

Af Merethe Schifter Bagge og Maria Nørgaard

Det overdådige guld- og sølvbelagte hesteudstyr fra vikingegraven i Fregerslev viser med al tydelighed, at hestens ejer befandt sig i toppen af samfundet. Hesteudstyret udstrålede pral, rigdom, status og magt. Som en del af forskningsprojektet 'Vikingen fra Fregerslev' har en gruppe håndværkere og forskere arbejdet med hovedtøjets funktionalitet ved hjælp af rekonstruktion og tests. Og det viser sig, at det ej blot var til pynt.

Ryttergraven i Fregerslev

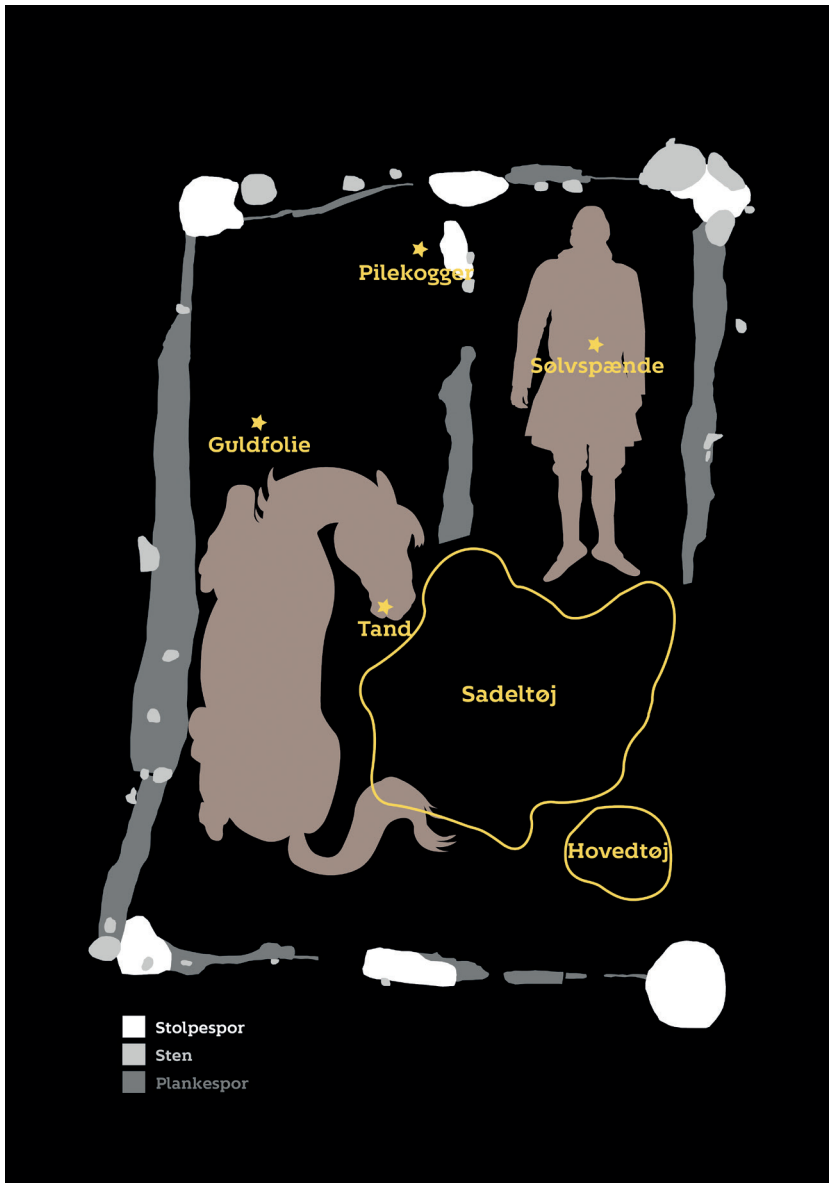
I Fregerslev, syd for Hørning, blev der i 2017 udgravet en imponerende og sjælden ryttergrav fra midten af 900-årene. Graven er med sine knap 10 m², et af de største gravkammer fra vikingetiden, der nogensinde er fundet i Danmark. Stort set alt organisk materiale var forsvundet efter de mange år i jorden, men metalgenstande, naturvidenskabelige analyser og mikroskopiske levn giver tilsammen et godt billede af gravens indretning og interiør.

Gravkammeret var opført som et lille hus med solide egestolper, plankebyggede vægge og et sadeltag. Rytteren selv lå i et lille aflukke langs med den nordlige væg. Han lå på et blødt leje af hø. I det sydlige rum lå hesten. I samme rum var også en bue med et tilhørende pilekoger placeret. I koggeret lå 22 jernpile. Pilene var særligt eksklusive, da der ved overgangen fra pil til skaft var omviklet tynd kobbertråd. Også organiske beholdere med mad og drikke til rytterens sidste rejse stod her.

Sadlen var placeret tæt ved rytterens fødder. Den var lavet af træ, og sædet var beklædt med læder. Sadelbuerne havde udskæringer langs kanten og var ligeledes dekoreret med ornamenterede, sølvbelagte randblik og kantede sølvbeslag. Til sadlen og sadeltøjet hørte flere hundrede sølvbelagte pyntebeslag. Ved siden af sadlen lå en dylge havre til hesten.

Hovedtøjet til hesten lå i forlængelse af foderet i det nordvestligste hjørne af graven. Bidslet bestod af et skarpt, toleddet bid, paré­rstænger og kindplader. Plader og stænger var dekoreret med ornamenteret sølvpresblik. Læderremmene var foldede og syede. På remmene var monteret 36 forgyldte, støbte messingbeslag, hvoraf de fleste kun var til pynt.

◀ Sokke med det rekonstruerede hovedtøj. Foto: Businessfilm.dk

Forenklet oversigt over gravens indhold.

Det imponerende hesteudstyr er noget af det mest storslåede ved graven. Den detaljerede udgravning i Fregerslev gør, at vi nu kan komme langt tættere på, hvordan elitens heste var klædt på i den sene del af vikingetiden. Hesten var datidens Porsche, og jo mere stadset ud den var, jo højere var hestens ejer i hierarkiet. Det er netop hesteudstyret i Fregerslev, der gør, at vi kan tale om ejeren som en mand, der stod kongen nær.

Det store forarbejde

Inden det manuelle arbejde med rekonstruktionen gik i gang, blev der brugt en del tid på at studere de bevarede rester af hovedtøjet. Hvordan så beslagene ud? Hvordan var de monterede? Hvordan var læderremmen fremstillet? Hvilken legering var anvendt i beslagene? Hvordan lå beslagene i forhold til hinanden? Hvordan så bidslet ud?

Seniorforsker Anne Pedersen, hestedyrlæge Maria Nørgaard og projektleder Merethe Schifter Bagge har desuden studeret referencemateriale og kigget på andre rekonstruktioner af hovedtøj fra både jernalder og vikingetid for at finde inspiration til, hvordan Fregerslev-hestens hovedtøj kunne have set ud. Det har været et spændende forløb og et skønt arbejde at se hovedtøjet vokse frem på skitsetegninger, for så til sidst at stå med det endelige resultat i hænderne. Det skal siges, at der har været mange rettelser undervejs, efterhånden som det viste sig, at skitsetegningerne ikke helt kunne stå mål med virkeligheden. Processen har været meget lærerig og kan helt sikkert bruges, når museet en gang i fremtiden forhåbentlig får midler til at rekonstruere hestens sadeltøj.

Bidslet

Da bidslet blev gravet frem af jorden, lignede det blot nogle rustne jernklumper. Først da det blev røntgenfotograferet, kunne klumperne identificeres som resterne af et todelt trensebid med parérstænger og kindplader. Selve biddet var skarpt, dvs. at i hver side af hestens mund var der fire 'vinger', som trykkede ind på hestens bløde munddele. Fregerslev-biddet er blot det 11. gravfund af denne særlige type fra vikingetidens Danmark, og findes kun i 900-tallet.

Parérstængerne fungerede som en del af styringen af hesten og sørgede desuden for, at biddet ikke gled inde i munden. Stængerne var runde og omtrent 18 cm lange. Kindpladerne, til gengæld, var rent blår! De har været af omtrent samme længde som stængerne, men var flade og ca. 2,3 cm brede. Et buet mellemstykke har fastgjort kindpladerne til parérstængerne. Alle tre jerndelev; stænger, kindplader og mellemstykke, var dækket af mønsterpræget sølvblik. En metalanalyse viser, at biddet var lavet af kulstoffrit jern, og små slaggeinklusioner peger på, at jernet er udvundet i det nordeuropæiske lavland, formodentlig i Vestjylland.

Jesper Jørgensen, som er professionel smed på Lolland, stod for smedning af en rekonstruktion af bidslet. En smed tilvirker formen på sit emne ved at flytte materiale, lidt ligesom når man former en figur i ler eller i modellervoks. Som forarbejde til smedning af bidslet var det væsentligt at tage nøje mål og vægt af det originale bidsel. Med vægten kan man

Jesper er i gang med at smede biddet.

Det færdige bid lige inden montering af de forskellige dele.

tilnærmelsesvis udregne det oprindelige forbrug af jern, og således vide, hvor meget jern der skal til, for at smede det nye bidsel.

Til smedningen valgte Jesper at bruge 'rent ferritisk jern'. Denne type jern er meget medgørligt og blødt, da det næsten ikke indeholder noget kulstof i modsætning til moderne stål og er dermed det tætteste, vi kan komme på vikingetidens myremalmsjern.

Den største udfordring ved smedningen af bidslet var at ramme de nøjagtige mål, som i denne forbindelse skulle matche det originale bid, så det hverken blev over- eller underdimensioneret. Tilpasningen af bidslet var vanskeligt, og for mange fejlrettelser var fatale. Havde smeden eksempelvis allerede lokket¹ et hul, hvorefter det blev stukket² for langt, ville det nærmest være umuligt at få stukket materialet tilbage uden at ødelægge bidslet.

Det er vigtigt, at et bid passer nøjagtigt til hestens mund, da det ellers kan skade mere end det gavner. Vikingsmedens opgave var derfor ekstremt vigtig for hestens ydeevne.

Bling

De 36 forgyldte pyntebeslag fra hovedtøjet er noget af det mest imponerende, der er fundet i graven. Selvom de var stærkt nedbrudte og bløde som en våd mariekiks, da de blev udgravet, har konserveringsarbejdet givet dem noget af glansen og stabiliteten tilbage. Der er i alt tre forskellige typer gyldne pyntebeslag; korsformede (8 stk.), toleddede (7 stk.) og spidsovale

(17 stk.). Dertil skal lægges rektangulære remspænder (4 stk.), som også er forgyldte. Metalanalyser af flere af spænderne viser, at mange af dem var lavet af messing, som siden blev lueforgyldt; dvs. at da man støbte dem i vikingetiden, var man som smed udsat for giftig røg og damp fra eksempelvis kviksølv og zink. Ud over de forgyldte beslag og spænder var der også minimum fem små støbte remendebeslag i bronze samt et lille D-formet bronzespænde. Sidstnævnte var ikke umiddelbart synligt på hesten, da det holdt remmene sammen på undersiden af hestens hoved. De forgyldte beslag er ornamenterede i såkaldt Jellingstil. Dette ses tydeligst ved den korsformede remsamler, hvor der for enden af hver 'arm' er et stiliseret dyrehoved.

Bidslets sølvbelagte jern er generelt meget dårligt bevaret. Særligt sølvpresblikkets ornamenter af fletværksbånd og perlende kanter studeres bedst på detaljerede røntgenfotos. Sølvets på parérestængerne ser ud til at gå hele vejen rundt, mens kindplade og det bindende mellemstykke kun har sølv på den flade, der er synlig.

Niels Gunni Vase er guldsmed og har sit værksted ved Løgumkloster. Niels' opgave bestod i at fremstille støbeforme i størrelsesforholdet 1:1 af de originale rembeslag, støbe og forgylde beslagene samt fremstille og montere mønsterpræget presblik til bidslets ydre dele. Støbningen tog udgangspunkt i en 3D-scanning af hver enkelt type af de originale beslag. Formene blev derefter udfræset i specialvoks og fyldt med silikone. De manglende elementer, hvilket for de fleste beslags vedkommende drejede

Et af de bedst bevarede fragmenter fra bidslets kindplader. Det prægede sølv med fletværksbånd ses pletvist bevaret i midten af stykket. Foto: Foto og Co v. Brian Poulsen.

sig om stifterne på bagsiden, kunne formes i voksmodellen. Herefter blev voksemnerne støbt i sølv, og for at opnå en så original lighed som muligt, blev beslagene efterfølgende graveret op. Nu kunne bronzebeslagene støbes efter 'tabt voks-teknikken' (cire perdue), hvor emnet varmes op, så vokset smelter, og bronzen efterfølgende kan hældes i formen. Når emnet er støbt, kræves en opfølgende reovering og polering, før forgyldningen kan ske.

I vikingetiden ville man have støbt beslagene i lerforme ved at trykke den færdige model ned i det våde ler og efterfølgende skabe en bagside, så formen var delt i to. Lerformen var en engangsform, men selve modellen kunne bruges til samtlige afstøbninger. I forbindelse med rekonstruktionen af hovedtøjet har det ikke været et mål, at beslagene skulle fremstilles efter vikingetidens metoder. Det er noget, der er eksperimenteret med i mange andre forbindelser og noget, vi i dag er godt bekendt med. Det var derfor mere udseendet og målene af beslagene, som var vigtige at ramme. Af samme årsag er beslagene ikke lueforgyldte, hvilket jo ville have involveret brug af kviksølv. I stedet blev der valgt en galvanisk forgyldning, som kan gøres forsvarligt, men som ikke er helt så holdbar som lueforgyldning.

Det prægede ultratynde (0,08 mm) lag sølvblik var lidt af en udfordring for Niels, hvor særligt pålodningen af sølvblikket på jernet gav nogle søvnløse nætter. Sølvblikket presses/bankes ned over en patrice således, at det får et hævet mønster. For at skabe patricen til mønstret, har Niels flettet sølvtråde til den brede fletning, og til de smallere 'fletninger' er

Renovering af en af de støbte rekonstruerede korsformede beslag.

Pålodning af det ultratynde sølvblik på en af kindpladerne.

Det færdige bidsel.

det to tynde snoede tråde, der ligger op ad hinanden. Selve patricen til perleborten blev skabt af en kobbertråd på 2,7 mm, hvori der blev udskåret regelmæssige riller. Delene blev loddet på en plade, så de matchede det originale mønster. Sølvpresblikket blev efterfølgende forsigtigt banket omkring patricen, hvilket blev udført med en beskyttende blyplade og en hammer.

Herefter skulle de færdige mønstrede stykker sølvblik påloddet de forskellige dele af jern. Hulrummene på bagsiden udfyldtes nu med en tin/bly-legering og kunne efterfølgende loddes på den smedede jernplade. Dog var der en del udfordringer med den yderste perlende kant på kindpladen, da metalanalyserne af de originale stykker viste en ren blyfyldning. Der var dog problemer med, at blyet hele tiden flød ud, og Niels måtte ' snyde ' ved at lægge en kobbertråd ind, som kunne holde på blyet, og dermed bedre styre processen. På de originale stykker, særligt ved parérstængerne, kan man tydeligt se, at det med at styre det ultratynde sølvblik under pålodningen også gav vikingesmeden sved på panden. Det var nemlig skredet for ham flere steder.

Eksklusive læderremme

Flere arkæologiske fund fra ryttergrave i blandt andet Slesvig og Fregerslev peger på, at der blev udvist en særlig omhu for remmene tilhørende hovedtøjet. Remmene var smalle (ca. 13 mm), foldede og syede i begge sider. Læderfoldens samling var på ydersiden af remmen, og beslagenes nitter blev stukket ned gennem midten af remmen og derefter banket ud på bagsiden, så de ikke faldt af. Der er generelt ikke bevaret organiske materialer i graven, men i heldige tilfælde har metalsalte fra de mange seletøjsbeslag konserveret små brudstykker af eksempelvis læderremme. Til gengæld er der intet læderprotein tilbage i remmene, og det er dermed ikke muligt at afgøre, hvilken dyrehud der er anvendt. Det samme gælder de mange meter tråd. Her er der kun bevaret en millimeter af de formodentlig mange meter tråd, som indgik i hovedtøjet.

Maria Nørgaard, som også er hestedyrlæge i Juelsminde, arbejder til daglig med rekonstruktion og historisk formidling. Maria fik opgaven at fremstille ca. fire meter læderrem og slutteligt samle alle hovedtøjets dele.

Da det ikke har været muligt at afgøre, hvilken dyrehud og tråd læderremmene var lavet af, har Maria været i gang med at teste, hvilke materialer der ville være fordelagtige til opgaven. Dette er gjort med udgangspunkt i, hvad man ellers ved om de materialer, man anvendte i vikingetiden. Blandt andet er uldtråd af henholdsvis dækhår og underuld fra får, hestehår, lindebast, hør, læder og sener afprøvet. Valget faldt på en

*Et lille stykke af en meget velbevaret læderrem, hvor man i den ene slids kan se en millimeter tråd. Den ene millimeter er det eneste trådstykke, der er bevaret på hele hesteudstyret til trods for, at der må have været anvendt utallige meter tråd.
Foto: Moesgårds Konserveringsafdeling.*

Syning af de tynde læderremme.

bivokset hørtråd. Den havde præcis den ønskede træk- og slidstyrke og var samtidig en af de nemmeste typer tråd at arbejde med under syningen.

For at finde det rette læder blev der afprøvet forskellige læderprøver i samråd med Læderiet i Aarhus, og det endelige valg faldt på et tyndt, fedtgarvet koskind. Koskind er velegnet til fremstilling af blandt andet seletøj, og fedtgarvning er en teknik, som også har været brugt i vikingetiden.

Værktøjet til udstikning af de små sy-huller og udkæring af remme er testet og specialfremstillet. De forskellige knive blev afprøvet på en vegetabilsk garvet 1,5-2,0 mm tynd oksehud. Et snoreslag fremstillet af en kul-coated hørsnor gav en fin lang lige streg at skære efter. Om man i vikingetiden havde særligt udformede læder-skæreknive, er svært at sige, men ved afprøvning viste det sig, at det helt tydeligt var nemmest at skære ud med en spids og slank kniv med lige æg, lidt som i dag hvor man ofte bruger en hobbykniv til at skære læder med. Til selve hullerne blev en lille, flad syl valgt som det foretrukne redskab.

Inden udstikning af huller skulle remmene foldes. Det lyder måske simpelt at folde en læderrem, men det er ikke så nemt, som det lyder. Efter mange forsøg fandt Maria en metode, der virkede. Først blev læderet skåret ud i lange strimler, siden fugtet og derefter sammenrullet. Efter en tørring af de foldede remme holdt de formen, og de små slidser kunne nemt stikkes ud. Syningen af læderet er hårdt for fingrene, og det kan være svært at få styr på remmen, så den ikke runder. Måske ikke overraskende, så gør syningerne, at remmene er utrolig solide og stort set hverken kan strækkes eller udvides. Dette er en stor fordel i forhold til brugen af hovedtøjet, og remmene kan bedre tåle presset fra de mange og til sammen tunge beslag. I forhold til montering blev der skåret en tværgående slids de steder, hvor remmen krydser hinanden, så den ene rem kunne gå igennem den anden. I alle kryds er der efterfølgende monteret en korsformet remsamler. Bag på alle de forgyldte beslag er der 2-4 stifter, som stikkes igennem læderet og nittes bagpå. For at nitte beslagene fast kræver det, at man har en nøjagtig form til sit beslag, som den kan ligge trygt i, mens man banker meget hårdt på stifterne, så de flader ud. Ved nogle af stifterne er der i det originale materiale også fundet en nitteplade således, at beslagene sad bedre fast. Der har sandsynligvis været nitteplader på alle beslag, men i rekonstruktionen er der valgt kun at montere dem på det hovedtøj, der skal bruges til levendegørelse, da der her vil være større risiko for, at beslagene falder af under brug.

Bag ved nogle af remkrydsene blev der fundet en lille tynd jernplade med et hul i. Ved sammensætningen af hovedtøjet stod det klart, at den lille

plade, som ellers havde været lidt af et mysterium, var med en syning igennem og var en god hjælp til at styre de krydsende remme, så de ikke skred, mens det korsformede beslag blev nittet fast.

Ej blot til pynt

Biddet fra Fregerslev er et meget anderledes bid end dem, vi kender fra nutiden. Biddet var nemlig skarpt med fire 'vinger' i hver mundvig og ville ikke være noget, man kunne godkende til brug i dag.

Forskningsprojektet 'Vikingen fra Fregerslev' har blandt andet fokuseret på funktionaliteten af Fregerslevhestens udstyr, da det er dér, man vil kunne rykke rigtig meget i udforskningen af vikingetidens ryttere. Var det flotte udstyr blot til pynt, eller ville man rent faktisk kunne anvende det i en krigssituation? En test af bidslet fra Fregerslev var nødvendig for at drage videre slutninger.

Allerede i 2019 blev et testbidsel fremstillet til Maria Nørgaards hest *Sokke*, som er af racen Welch Cob. Welsh Cob-racen stammer tilbage fra avl på de oprindelige ponyer fra Storbritannien, som også var en del af de forskellige typer af heste, der fandtes i vikingetiden. Fra vikingetiden findes skeletter fra heste af flere typer med mankehøjde på mellem ca. 100 til 150 cm. Med sin højde på 153 cm ville *Sokke* også dengang have været en stor og prægtig hest, velegnet til alsidigt arbejde og ridehest for en højtstående rytter. Vi ved ikke, hvor stor hesten fra Fregerslevgraven var, da ingen knogler, udover et tandfragment, er bevaret, men biddets størrelse antyder, at den formodentlig var en større hest.

Bidslet er på forsvarlig vis testet på *Sokke* under forskellige ridemanøvrer. Det viste sig, at biddet fungerer yderst effektivt i forhold til at skabe hurtige reaktioner hos hesten. Det vil sige, at hurtige u-vendinger og styring med én hånd bestemt var en mulighed. Egenskaber, som kan være altafgørende i en krigssituation, hvad enten man flygter eller angriber med spyd. Hestens hurtige reaktioner vil også gøre, at selv nybegynder-ryttere vil have nemt ved at kontrollere ridtet.

Man kan ikke ud fra dette konstatere, at vikingerne krigedes til hest, men man kan konkludere, at det i hvert fald var en mulighed. Det smukke hovedtøj med det barske bid var altså ikke kun til pynt, og det fortæller meget godt om en tid, hvor det var vigtigt som stormand at kunne komme hurtigt afsted i kritiske situationer.

Præsentation af hovedtøjet

Der er rekonstrueret to næsten identiske udgaver af hovedtøjet fra Fregerslev. Den største forskel på de to er biddet. Museum Skanderborg

Maria og Sokke viser det færdige hovedtøj frem. Foto: Businessfilm.dk

vil nemlig gerne kunne anvende det rekonstruerede hovedtøj til levende formidling, og her er det nødvendigt, at hestens velfærd er i højsædet. Derfor har formidlingssættet et moderne og komfortabelt 'mundstykke', så *Sokke* ikke lider overlast under fremtidige events.

På en herlig junidag i 2021 blev naboerne til 'Vikingen fra Fregerslev' på Vestergårds Allé indbudt til en dag med kæpheste-ridning samt præsentation af hovedtøjet. Mange af børnene på vejen deltog med deres egne kæpheste på en opstillet ridebane, og der var også mulighed for at låne en specialfremstillet kæphest med et hovedtøj, som til forveksling lignede det rigtige hovedtøj. Efter en time med konkurrenceridning skete det magiske. *Sokke* kom skridtende med Maria på ryggen, op over støjvolden og ind på vikingegravpladsen. Det var nemt at se begejstringen og beundringen i de mange børns øjne, og de voksne havde travlt med at fotografere og nyde synet. Der er noget helt unikt i at føle historiens vingesus på selve det oprindelige fundsted. Fortiden blev levende for os alle, og det blev pludselig meget nemmere at forestille sig, hvordan dele af gravceremonien tog sig ud for over 1000 år siden.

...Hesten trækkes til gravens kant, det glimtende udstyr tages af og en Gode slår øksen i hestens pande...

Senere samme dag kom *Sokke* endnu engang på arbejde, da den også deltog i en bogreception på Skanderborg Fælle. Receptionen var til ære for udgivelsen af bogen 'Horse and Rider in the late Viking Age. Equestrian burial in perspective', som er resultatet af den store konference af samme navn, som blev afholdt i 2019. En uddybende beskrivelse af bogen kan ses andet steds i nærværende årbog. Efter taler fra borgmester og museumsdirektør kunne de indbudte gæster beundre hovedtøjet.

I skrivende stund kan alle nu studere hovedtøjet på Perron1 i det lille lyserøde udstillingsrum. Her kan man også se eller gense nogle af de originale, forgyldte beslag og læse lidt om fremstillingen af hovedtøjet. Udstillingen hedder 'Hestebli i vikingetiden' og vil være at se det meste af 2022.

Museum Skanderborg håber, at der i fremtiden vil blive utallige muligheder for at luften hovedtøjet sammen med *Sokke*. Samtidig er det en stor drøm at få lov til at arbejde videre med Fregerslevhestens sadeltøj, så museet en dag kan præsentere en fuldstændig rekonstruktion af hestens udstyr.

Tak til Den A. P. Møllerske Støttefond, Augustinusfonden, Slots- og Kulturstyrelsen og Skanderborg Kommune for finansiel støtte til projektet.

Hesten Sokke blev taget godt imod af naboerne på ryttergravs-grunden på Vestergårds Allé i Hørning.

De to redaktører på bogen; Anne Pedersen og Merethe Schifter Bagge, som også tog del i rekonstruktionen af hovedtøjet. Foto: Claus Bagge.

Desuden tak til projektgruppen bag 'Vikingen fra Fregerslev', Niels Gunni Vase, Jesper Jørgensen, Marianne Schwartz, MyHobbyHorse, Lars Clement, Læderiet og en særlig tak til Anne Pedersen for altid kompetent rådgivning og sparring.

Litteratur til videre læsning:

Pedersen, Anne & Bagge, Merethe Schifter (2021): *Horse and Rider in the late Viking Age. Equestrian burial in perspective*. Papers from a conference. Skanderborg 27-28th of June 2019. Aarhus University Press.

Bagge, Merethe Schifter & Hertz, E. (2021): 'The Equestrian Chamber Grave, Fregerslev II. Initial results from an elite Viking-Age burial in East Jutland, Denmark'. In Anne Pedersen & Merethe Schifter Bagge (eds): *Horse and Rider in the late Viking Age. Equestrian burial in perspective*. Aarhus University Press. s. 14-33.

Bagge, Merethe Schifter (2020): 'The Extraordinary Chamber Grave from Fregerslev, Denmark: The Find, Excavation and Future'. In Anne Pedersen & Søren M. Sindbæk (eds): *Viking Encounters*. Proceedings of the Eighteenth Viking Congress. s.505-516.

Bagge, Merethe Schifter (2019): 'Hvad er en rytter uden en hest? Året der gik med Vikingen fra Fregerslev'. I: *Museum Skanderborgs Årbog 2018*, s.7-16.

Bagge, Merethe Schifter (2019): 'De otte selesamlere fra ryttergraven i Fregerslev'. I: *Arkæologi i Slesvig 17*, 2018, s. 83-96.

Bagge, Merethe Schifter (2018): 'Vikingen fra Fregerslev - om udgravningen af en sjælden ryttergrav'. I: *Museum Skanderborgs Årbog 2017*, s. 7-18.

Bagge, Merethe Schifter (2016): 'Ryttergraven i Fregerslev - et uopklaret mysterium'. I: H. Lyngstrøm & J. Ulriksen (red.): *Død og begravet i vikingetiden*. Artikler fra et seminar på Københavns Universitet den 26. februar 2016, s. 87-94. København.

Bagge, Merethe Schifter (2016): 'Ryttergraven fra Fregerslev'. I: *Museum Skanderborgs Årbog 2015*. s. 86-95.

Müller-Wille, M. (1987): *Das wikingerzeitliche Gräberfeld von Thumby-Bienebek (Kr. Rendsburg-Eckernförde) Teil II*, Offa-Bücher 62. Karl Wachholtz Verlag, Neumünster.

Nørgaard, M. 'A Bit of a Bit'. I: Anne Pedersen & Merethe Schifter Bagge (red.) (2021): *Horse and Rider in the late Viking Age. Equestrian burial in perspective*. Papers from a conference. Skanderborg 27-28th of June 2019. Aarhus University Press, s. 154-163.

Pedersen, A. (2014): *Dead Warriors in Living Memory. A Study of Weapon and Equestrian Burials in Viking-Age Denmark, AD 800-1000*. Publications from the National Museum. Studies in Archaeology & History Vol. 20:1 2 Jelling Series. Copenhagen.

Stoumann, I. (2009): *Ryttergraven fra Grimstrup og andre vikingetidsgrave ved Esbjerg*. Arkæologiske Rapporter fra Esbjerg Museum 5. Esbjerg.

Noter:

¹ At lokke betyder at man mejsler et hul i materialet

² At stukke betyder at man fortykker et materiale